

BİR TASLAK ve TÜRKİYE GERÇEKLERİ ÜZERİNE...

Kemal Ulusaler
EMO Enerji Çalışma Grubu Üyesi

In girum imus nocte et consumimur igni. Okuduğunuz İya da okumaya çalıştığımız bu Latince özdeyişi, “Gecenin içinde dönüyoruz ve ateş bizi yutuyor” şeklinde Türkçeye çevirebiliriz. Latince, din dışında toplum tarafından artık konuşulmayan, yani bir bakıma ölü bir dildir. Ancak pek çok yaşanmışlığı özdeyişlerle bugüne taşır. İşte yukarıdaki özdeyiş de onlardan biridir ve içinde yaşadığımız süreci pek güzel anlatır; taassubun içinde yürüyoruz ve kapitalizmin ateşi bizleri yutuyor. Yukarıdaki özdeyişi ister sağdan, isterseniz soldan okuyun durum değişmiyor. Bir bakıma yaşamakta olduğumuz duruma da denk düşüyor. Yani soldan baksanız da karanlık, sağdan baksanız da...

Yazımızın asıl konusu yeni liberal entegrasyonun enerji bütü ve bizlere yani yaşam mücadelesi veren halklara yansması. Emperyalist-kapitalist sistemin gerçekleştirdiği her uygulama, ateşi daha da körüklerken; bir tür lav tarlasında el yordamı ile yolumuzu bulmaya çalışıyoruz. Bir süredir ortalarda dolaşan “Elektrik Enerjisi Piyasası Strateji Belgesi Taslağı” da bu uygulamalardan sadece biri. Taslak tamamen piyasanın, sermaye ayağının taleplerine yönelik olup enerjide piyasalaşmayı tamamlama çalışmalarından biridir.

Hal böyle olunca “Eee öyleyse bize ne bundan?” denebilir. Ancak bizleri ilgilendiren tarafı sonuçları itibarıyla hayatımızı daha da çekilmez hale getirecek olması.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) 2015 Stratejik Plan sunusunda da “Strateji belgesi taslağında asıl vurgu piyasanın şeffaflaştırılmasına yapılmıştır” demekte. Plan sunumunda ise şöyle devam edilmektedir:

“Bugün elektrik piyasasında fiyat oluşumuna ilişkin bazı eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilerin esasını, kamu uhdesindeki üretimin fiyatlandırma yöntemi oluşturmaktadır. Fiyat oluşum sürecinin şeffaflaştırılması, fiyat oluşumuna müdahale edilmesini engelleyici bağlayıcı hükümleri ve daha da önemlisi bu hükümlerin uygulanmasının denetlenmesini ve raporlanmasını gerektirir.”

Görüleceği üzere fiyat oluşumunda, Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği kısa adıyla DUY karaborsasının genişletilmesi ve piyasanın “tamamen duygusal” eline teslimi talep edilmekte. Buradaki şeffaflaşmanın Türkçe meali ise “Yeter ki birbirimize arkamızı rahatlıkla dönebilelim, gerisini nasıl olsa hallederiz” biçimindedir.

Taslakta biz ömrü yokuşlular, yani bütçesi ve mintanı yamalı sokaktaki vatandaş için neler var?

Bir kere 2016 yılı itibarıyla hepimiz serbest tüketici kapsamına giriyoruz. “Ne mutlu bizlere ki artık tedarikçimizi istediğimiz gibi belirleyeceğiz” diye düşünebiliriz; ancak kazın ayağı öyle değil. 2016 yılından itibaren -hatta çok daha önce- kapınızı bir yığın tedarikçi çalmaya başlayacak. Cep telefonlarınız aracılığıyla tacizler başlayacak. Posta kutularınıza broşürler akacak. E-mail adresleriniz “cazip teklifler” ile bombalanacak. Şaşıracak, cazip tekliflere kapılıp tedarikçiden tedarikçiye dolaşacaksınız. Her değişimde

cüzdanınız daha da boşalacak. Öncelikle iletişim alanında özelleştirmeler sonucu yaşadıklarımızı bir gözünüzün önüne getirin!

GSM operatörlerinin, İnternet hizmeti sağlayıcılarının bizleri nasıl bezdirdikleri ortada. Bankalara ise hiç değinmiyorum; çünkü hepsi tam bir baş belası.

Elektrikte tedarikçi sayısı ve çeşitliliği, bazı tipteki tedarikçilerin hizmeti sunabilme kabiliyetinin sınırları, piyasada kalıcı olup olmamaları, yani piyasanın agresif yapısına dayanıp dayanamayacakları, şeffaflıkları, arsızlıkları, küstahlıkları vs. vs... Hep bizlerin cüzdanına ve sinirine doğrudan hitap edecek durumlardır.

Bir kere öylesine çeşitli ve karmaşık bir kaos ortamı doğacaktır ki tüketici yani artık piyasa deyimiyle -vatandaş değil- müşteri şaşkına dönecektir. Dünyadaki diğer yaşanmış örneklerde olduğu gibi tüketicilerin kimden alım yapacaklarına karar verme kabiliyeti oldukça sınırlı kalacaktır. Tedarikçisini değiştirmeye yönelik açık veya gizli maliyetlerden asla doğru dürüst haberdar edilmeyecektir.

2016 yılından itibaren -hatta çok daha önce- kapınızı bir yığın tedarikçi çalmaya başlayacak. Cep telefonlarınız aracılığıyla tacizler başlayacak. Posta kutularınıza broşürler akacak. E-mail adresleriniz “cazip teklifler” ile bombalanacak. Şaşıracak, cazip tekliflere kapılıp tedarikçiden tedarikçiye dolaşacaksınız. Her değişimde cüzdanınız daha da boşalacak.

Birçok ülkede elektrik piyasalarındaki deregülasyonun ardından değiştirme maliyetlerinin piyasaların rekabet açısından işleyişinin belirlenmesinde önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir. Tüketicilerin yerleşik şirketler tarafından getirilen engeller ve maliyetler nedeniyle tedarikçi değiştirmelerinin mümkün olmaması daha az rekabetçi bir piyasada beklenen bir sonuç olduğu bizatihi piyasa aktörleri tarafından dile getirilmektedir. Avusturya'da elektrik piyasasının küçük tüketici kesimindeki değiştirme oranı, büyük tüketicilerdeki yüzde 25'lik orana karşın yüzde 5'lik oranla oldukça düşüktür.

Değiştirme engelleri, özellikle küçük tüketiciler için, örneğin tedarikçilerin her şey dâhil ücretler gibi elektrik faturalarında verdikleri şeffaf olmayan fiyat bilgileri, tüketicileri sözleşme süresince kilitleyen kısıtlayıcı minimum anlaşma koşulları ve değiştirme teşvikini azaltan "sadakat" indirimlerini kapsamaktadır. Bu sadakat lafzının şimdilerdeki karşılığı belli süreli taahhütte bulunmaktadır. Genelde telefonla veya sayfalar dolusu minicik harflerle yazılmış sözleşmenin bir yerindeki atladığınız bir sözcük ya da cümle sizin taahhüt süresi boyunca fazla ödemeniz anlamına gelir. Yok taahhüde rağmen "Ayrılıyorum" dersiniz bu sefer taahhüt iptali masrafları ile karşı karşıya gelirsiniz ki o da yenilir yutulur cinsten değildir.

Sosyal yardım uygulamalarının hak değil de, merhamet-lütuf çizgisinde sunulması pasif, özgürlüklerinden ve haklarından feragat etmiş, içe kapanık yurttaş talebinden kaynaklanmaktadır. Özellikle enerji yoksunluğu ve yoksulluğunun giderilmesi için yapılan sübvansiyonlar yerine "temel yaşam geliri" önerilmelidir. Zira enerji tıpkı eğitim ve sağlık gibi temel yaşam hakkıdır ve "Yaşam hakkı" kavramının yerine "Yaşam desteği" kavramının konması kabul edilemez.

Öte yandan bazı firmalar elektriğin dışında müşterilerine başka hizmetler de satmak isteyeceklerdir. "Bohça paketler" yaparak, tek pakette tüm hizmetleri karşılama seçeneği sunacaklardır ki bu da tüketicinin kafasını karıştıracak başka bir tuzaktır. Örneğin bir havayolu şirketiyle anlaşmalı bir perakende satış şirketi, kendisine geçiş yapan tüketicilere uçuş mili kazandıracaklarını vaddebilecektir. İngiltere'de, perakende satış şirketleri, müşteri edinmek için çoğunlukla kapı kapı dolaşan satış elemanlarını kullanmış olup; komisyonla çalışan bu elemanların, satış yapmak için aldatıcı yöntemlere başvurabildikleri ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan klasik "sabit ücret" mutlaka faturalarda yer alacaktır. Örneğin yine İngiltere'de bazı perakende satış şirketleri hane halkına sabit ücret içermeyen tarifeler sunmuşlardır. Elektrik kullanılmaması halinde dahi aylık olarak belli bir ücret ödenmesi anlamına gelen sabit ücret uygulaması, hane halkının sıklıkla şikayet ettiği konuların başında gelmiştir.

Esasen sisteme göre bir tüketici elektrik kullanmasa bile, tedarikçinin katlanması gereken maliyetler söz konusudur. Dolayısıyla tarifeler bir sabit ücret bileşeni içermese dahi, tüketiciler maliyetleri başka bir şekilde ödeyeceklerdir. Bugün bile sistemin içinde yer alan bazı firma yöneticilerinin; "Dağıtım şirketlerinin, tedarikçi değiştirmek isteyen serbest tüketicilere zorluklar çıkardıklarını dile getirmesi ve bu tutum ve davranış ile dağıtım şirketlerinin kendi paralel perakende satış şirketlerine avantaj sağladıklarını" dile getirmesi yarım olacakların bir ipucudur.

Aslında ipucu demek bile fazla; zira bir takım tüketici şikâyetleri bugün de mevcuttur. Rekabet Kurulu'na yapılan bu şikâyetlerde; düzenlemeye tabi tarifeler üzerinden elektrik alan ve serbest tüketici limitini aşan tüketicilere İstanbul Anadolu Yakası Elektrik Perakende Satış (AESAS) tarafından bir yazı gönderilerek, bu tüketicilerin 30 gün içerisinde itiraz etmemeleri halinde, tek taraflı olarak AESAS'ın serbest tüketici portföyüne geçirildiği, bu yolla tüketicilerin gerçek rekabetçi fiyatlara erişimlerinin engellendiği ve tedarikçi değişiminden sağlayacakları faydanın azaltıldığı belirtilmiştir.

Tüketicilere gönderilen yazılarda, sözleşmenin istenildiği zaman sonlandırılabilirliği belirtilse de, bu uygulama nedeniyle tüketiciler ikili anlaşma yapmış sayıldığından, olası bir tedarikçi değişiminde öncelikle bu sözleşmenin iptalinin gerektiği ve bu durumun, tedarikçi değişim sürecini daha da zorlaştırdığı hususları ifade edilmiştir.

Diğer bir şikâyette ise; "CLK Akdeniz personelinin müşterilere zorla sözleşme imzalatmaya çalıştığı, bunu bazen bilgi güncelleme adı altında yaptığı, sözleşme imzalamayan tüketicilerin elektriklerinin kesileceğinin ifade edildiği, bilgi güncelleme işlemi yapmak istemeyen ve başka bir tedarikçiye geçiş yapmak istediğini beyan eden bir tüketicinin fatura tahsilatının yapılmadığı, sözleşmelerin yetkisiz kişilere imzalandığı" hususları yer almaktadır.

Görüleceği üzere durum, "Perşembenin gelişi Çarşamba dan belli olur!" deyimine denk düşmektedir.

Rekabetçi Piyasa Daha Makul Fiyat Getirir mi?

Taslak, Eylül 2009 Strateji Belgesi'ne atıfta bulunarak; "Kayıpların asgariye indirilmesi, verimliliğin artırılması, enerji politikasının kaynak öncelikleri temel alınarak oluşturulacak rekabet ortamı yoluyla elektrik hizmetlerinin tüketicilere

daha makul maliyetler ile sunulması ilkelerine azami uyum gösterildiğine” işaret etmektedir. Son zamanlardaki kayıp kaçak miktarları ve bedellerin geri ödenmesine yönelik ataksyonları hepimiz bildiği için bu uyum lafının ne manaya geldiği üzerine artık yorum yapmayacağım. Rekabet meselesine gelince, her zaman söylediğimi yine tekrar etmek durumundayım:

“Rekabet sözcüğünü kazıym altından tekel sözcüğü çıkacaktır.”

Kaldı ki genel maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle, yaygın olarak, büyük ölçek ekonomileri özelliği taşımış olan elektrik, su, demiryolları, telekomünikasyon, posta hizmetleri gibi sektörler ve benzerlerinin doğal tekel olma durumu bir gerçekliktir. Bizatihi piyasa aktörlerinin dile getirdiği; “Dolayısıyla serbestleştirmenin başlangıçta, hane halkına ve KOBİ’ler dahil serbest tüketici limitinin altında yıllık elektrik tüketim miktarına sahip tüketicilere yönelik fiyatların artmasına neden olacağı düşünülmektedir” söylemi, “başlangıçta” sözcüğü dışında tamamen doğrudur.

Vee “Ali Devletimiz”, “Enerji Yoksulluğu” Kavramı ile Tanışır

Taslağa dönelim: “Konut tüketicileri haricinde doğal gaz ve elektrikte maliyet bazlı fiyatlandırma uygulamasına devam edilecektir. BOTAŞ elektrik üreticilerine yönelik gaz fiyatlarını kamu ve özel ayrımı yapmaksızın uygulayacaktır. Konut tüketicilerinden ise sadece ödeme güçlüğü olanlar sureli olarak ‘enerji yoksulluğu altında’ sübvans edilecektir.”

Yıllardır sempozyumlarda, panellerde, dergilerde, köşe yazılarında vb. ortamlarda dile getirdiğimiz, görün dediğimiz “enerji yoksullarını” nihayet görmeleri eksik de olsa bir gelişme. Eksik de olsa diyoruz, zira hala bu ülkede yoksullardan öte yoksunlar da bulunmakta. Yani enerjiye hiç ulaşamayan, ilkel koşullarda bu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışanlar... Eksik diyoruz, zira enerji yoksulluğu sadece elektrik enerjisinden ibaret değildir. İçinde suyu, ısınmayı, pişirmeyi, yunmayı ve ulaşımı da kapsamaktadır.

Belki bir olumlu taraf doğalgazda BOTAŞ’ın sermayeye subvansiyonunu kaldırma girişimidir. Ancak öte yandan bu subvansiyon meselesi oldum olası netameli bir iştir. Sosyal yardımlar şüphesiz, sosyal devletin ve toplumun bir gereğidir. Ancak hükümetlerin üzerinde durmaları gereken bir diğer nokta yoksulluk içinde yaşayan insan sayısını azaltmak, toplumun bütün fertlerine eşit fırsatlar vermek olmalıdır. Başta sağlık, eğitim gibi hizmetlerin ücretsiz sağlanması temel koşul olmalıdır. Belirtmek gerekir ki, sosyal yardımlar, “sosyal politikanın vatandaşlık temelinde bir haklar rejiminin simgesi” olarak görülmesini ciddi olarak zedelemiştir. Sosyal yardımlar, sosyal devlet bünyesinde sosyal politika pratiğinin önemli öğelerinden biri olagelmıştır. Bu uygulamaların hak değil de, merhamet-lütuf çizgisinde sunulması pasif, özgürlüklerinden ve haklarından feragat etmiş, içe kapanık yurttaş talebinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir taleple gelen devleti görünce insanın fıkradaki Temel gibi “Başka kimse yok mü?” diyesi gelir. Hadi dergi editörünün “Yine uzatmışsın” yakınmasını göze alıp fıkrayı bilimyenler için anlatayım:

“Temel ıssız dağlarda gezerken ayağı kayar ve bir uçurumdan aşağı düşerken, yamaçtan dışarı doğru büyümüş bir ağaca zorlukla tutunur ve tek eli ile asılı vaziyette başlar bağarmaya; ‘Kimse yok miduuur...’

Yakınlarda sesimi duyacak kimse yoktur. Temel saatler-

ce aynı pozisyonda bağarmaya devam eder: ‘Kimse yok miduuuuuuurrrr!...’

‘Tanrı, Temel’in zor durumunu ve feryatlarını duyar, dayanamaz ve; ‘Eyy Temel, sen de biliyorsun bugüne kadar emirlerime uymadın, içki içtin, Cumhurbaşkanına hakaret ettin, boykotlar, grevler yaptın, hep asilik ettin. Ancak şimdi şu haline dayanamadım ve sana bir şans daha vermek isterim. Eğer bugüne kadar yaptıklarını yapmayan iyi bir kul olmaya söz verisen seni kurtaracağım.’

Bir süre daha sessiz kalan Temel başlar tekrar bağarmaya:

Başka kimse yok midurrrr!... Başka kimse yok midurrrr!...”

Sözü daha fazla uzatmadan, özellikle enerji yoksunluğu ve yoksulluğunun giderilmesi için yapılan sübvansiyonlar yerine “temel yaşam geliri” önerilmelidir. Zira enerji tıpkı eğitim ve sağlık gibi temel yaşam hakkıdır ve “Yaşam hakkı” kavramının yerine “Yaşam desteği” kavramının konması kabul edilemez. Sübvansiyonlar, kamu kaynaklarının özel sermayeye aktarılmasını, toplumun “hak talebinden” soyutlanmasını, sadaka kültürünün oluşumuyla mevcut egemen yapıya koşulsuz biatı ve giderek daha düşük bir demokrasi profilinin meydana gelmesini tetiklemektedir.

Temel yaşam geliri, vatandaşlık geliri, şartlı nakit transferi gibi uygulamalarla karıştırılmamalıdır. Temel yaşam gelirden kasıt, bugün için asgari ücretin üzerinde, emek örgütleri başta olmak üzere demokratik kitle örgütlerinin ağırlıkta olduğu özerk-sosyal bir yapılanmanın günün koşullarına göre hesaplayacağı ve periyodik olarak gözden geçirileceği, yaşanılır gerçekçi bir temel ücret tespitidir.

Tartışılması gereken asıl konu ise; yeni liberal uygulamaların boyunduruğu altında bulunan ülkelerde emekçi halkların alternatif bir enerji modelinin ipuçlarını yaratıp yaratmayacaklarıdır.

Şüphesiz kapitalizm var oldukça yoksulluk da var olacaktır. Bir başka deyişle enerji yoksunluğu ve yoksulluğunun tümünden son bulması kapitalizmin son bulması ile mümkün olabilecektir.

Ancak devrimci mücadele kapitalizmin duvarları içinde geldikler açabilmek ve yeni mücadele pratikleri oluşturmaktan geçmektedir.

Bu bağlamda ileri doğru atacağımız her adım, her kazanım, gedik açan her pratik; alternatif bir enerji modelinin oluşumuna katkı sağlayacak birer yapı taşı olacaktır. Dolayısıyla bu işin bir paket programı bulunmamaktadır. ■